Kirjallinen lausunto sivistysvaliokunnalle

Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomus eduskunnalle 2026

12.5.2026

Erilaisten oppijoiden liitto kiittää lausuntopyynnöstä.

Erilaisten oppijoiden liiton (jatkossa EO-liitto) tehtävänä on edistää erityisesti erilaisten oppijoiden yhdenvertaisuutta arjessa, osallisuudessa ja kaikilla elämänalueilla varhaiskasvatuksesta työelämään. Tarkastelemme yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomusta tämän ryhmän – noin 20 % ikäluokasta – näkökulmasta. Erilaisiksi oppijoiksi määrittelemme henkilöt, joilla on oppimisvaikeus (lukivaikeus, matematiikan vaikeus, hahmotusvaikeus tai motorinen vaikeus) tai jokin muu oppimiseen vaikuttava neurokirjon ominaisuus (kuten ADHD ja autismikirjo).

Yleisiä huomioita

Kertomuksessa todetaan, että suomalaiset kannattavat laajasti yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämistä. Tämän kannatuksen olemme EO-liitossakin havainneet. Suurimmat puutteet liittyvätkin siihen, miten yhdenvertaisuutta tukevat ajatukset muuttuvat käytännön toiminnaksi ja osaksi yhteiskunnan valtavirtakulttuuria. Jaamme myös valtuutetun näkemyksen, että vaikeudet omassa elämässä voivat kanavoitua syyllisten etsimiseen vähemmistöistä. Myös poliittiset tarkoitusperät ja näkyvyyden hakeminen voivat johtaa kielteiseen tulkintaan vähemmistöistä. Vaikuttaa siltä, että taloudellisesti tiukkoina aikoina tukea tai muuta erityistä huomiota tarvitseviin ryhmiin suhtaudutaan useammin yhteiskunnan kuluerinä kuin yhteiskunnallisen lisäarvon tuottajina.

EO-liitossa haluamme painottaa, että erilaisten oppijoiden yhdenvertaisuuden edistäminen kaikissa ikävaiheissa ja elämänalueilla ei ole vain ihmisoikeuskysymys, vaan se on myös kansantaloudellinen kysymys. Kun oppimisen ja työssä suoriutumisen esteet poistetaan sekä tarpeenmukainen, oikea-aikainen ja riittävä tuki varmistetaan, ihmisten alisuoriutuminen ja syrjäytyminen vähenevät ja hyvinvointi paranee. Pitkällä aikavälillä näin saavutettavat säästöt ovat huomattavasti suuremmat kuin tukeen käytettävät resurssit.

Kertomuksessa todetaan osuvasti, että syrjintä on erityisen vahingollista verrattuna muuhun epäasialliseen kohteluun, koska se osoittaa syrjinnän kohteelle, että häntä saatetaan myös jatkossa kohdella muita huonommin vain hänen henkilökohtaisten ominaisuuksiensa vuoksi.

Erilaisten oppijoiden joukossa yleinen kokemus edelleen on, että oppimisvaikeus tai muu oppimista hankaloittava synnynnäinen ja pysyvä ominaisuus on vaikuttanut kielteisesti opettajien, ohjaajien tai työnantajien suhtautumiseen, mikä on leimannut vahvasti koko koulu- ja työelämäpolkua. Moni on lapsena ja nuorena kokenut kiusaamista ja sulkemista ryhmän ulkopuolelle saamatta siihen opettajakunnalta apua. Tällä voi olla pitkäaikaisia vaikutuksia omanarvontunnon ja minäkäsityksen kehittymiselle heikommaksi. Samalla se voi vähentää luottamusta yhteiskuntaan, uskoa omiin kykyihin sekä sitoutumista yhteisöihin.

EO-liitto pitää välttämättömänä, että kaikkien vähemmistöryhmien yhdenvertaisuutta edistetään määrätietoisesti – ei vain yksilön oikeuksien toteuttamiseksi vaan myös suomalaisen yhteiskunnan turvallisuuden, elinvoiman ja uusiutumiskyvyn vahvistamiseksi.

EO-liiton keskeinen sanoma

EO-liiton keskeinen huoli on, että erilaiset oppijat muodostavat suuren mutta yhdenvertaisuuspolitiikassa alitunnistetun ryhmän, jonka oikeus oppimiseen, osallisuuteen ja työelämään ei nykyisin toteudu yhdenvertaisesti.

EO-liitto pitää yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomusta monelta osin hyvänä kokonaisuutena. Suurena puutteena näemme kuitenkin, että kertomuksessa ei ole lainkaan tarkasteltu erilaisia oppijoita yhtenä keskeisenä vähemmistöryhmänä. Erilaiset oppijat eivät tällä hetkellä ole yhdenvertaisessa asemassa koulujärjestelmässä ja työelämässä eivätkä usein palveluissakaan. Aikuisten erilaisten oppijoiden yhdenvertaisuuden edistäminen oppimisessa, opiskelussa ja työelämässä ei tällä hetkellä kuulu minkään hallinnonalan vastuulle.

Aikuisilla yhdenvertaisuuden puutteet korostuvat työpaikoilla ja työhön pääsemisessä. Työpaikoilla ja työterveyshuollossa työntekijöitä, joilla on oppimisvaikeuksia tai työssä suoriutumista hankaloittavia neurokirjon ominaisuuksia, ei tueta osaamisen ja työkyvyn ylläpitämisessä ja kehittämisessä niin kuin pitäisi. Työllisyyspalveluissa erilaisia oppijoita ei tunnisteta eikä heitä tueta toimivin keinoin opintoihin tai työhön pääsemiseksi. Käytännössä kaikissa jatkuvan oppimisen ja osaamisen kehittämisen toiminnoissa ymmärrys aikuisten erilaisesta oppijuudesta sekä tuen keinoista on puutteellista.

Erilaiset oppijat kärsivät erityisesti välillisestä syrjinnästä, kun olemassa olevat käytännöt ovat rakentuneet pääsääntöisesti tyypillisten oppijoiden oppimista ja työskentelyä edistämään. Keinoja erilaisten oppijoiden tarvitsemien kohtuullisten mukautusten tekemiseen ei tunneta. Usein ei myöskään ymmärretä, että mukautukset eivät ole ensisijaisesti kustannus, vaan ne mahdollistavat

oppimisen, opiskelun ja työssä menestymisen. Kohtuullisilla mukautuksilla voitaisiin tukea ja auttaa suurta joukkoa työelämässä sinnitteleviä ja alisuoriutuvia aikuisia sekä työuraansa aloittelevia nuoria. Tämä edistäisi erilaisten oppijoiden yhdenvertaisuutta osaamisen kehittämisessä erityisesti työelämässä.

Oppimisvaikeuksia ja erilaista oppijuutta tulisi jatkossa tarkastella omana osionaan, jossa yhdenvertaisuuden toteutumista arvioidaan kokonaisvaltaisesti yhteiskunnallisen osallisuuden näkökulmasta sekä eri ikävaiheissa ja elämänalueilla varhaiskasvatuksesta työelämään ja palveluihin.

Erilaiset oppijat koulussa ja opinnoissa

Koulutuksen ja kasvatuksen yhdenvertaisuuden tarkastelussa kertomuksessa keskitytään nyt lähes pelkästään vammaisuuteen. Tämän seurauksena suuri joukko oppilaita, joiden yhdenvertaisuuden toteutumisessa on puutteita, jää arvioinnin ulkopuolelle. Pidämmekin välttämättömänä, että jatkossa tarkastelun kohteeksi nostetaan oppimisvaikeudet ja muut oppimista tai koulunkäyntiä hankaloittavat neurokirjon ominaisuudet sekä oppimisen ja koulunkäynnin tuen toteutuminen.

Pidämme erittäin tärkeänä valtuutetun ehdotusta, että varhaiskasvatuksen velvollisuus yhdenvertaisuussuunnitteluun on palautettava toimipaikkakohtaiseksi. Suunnitelmien käytännön toteutusta on kuitenkin vahvistettava, jotta suunnittelu tukee vahvemmin yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämistä arjen toiminnassa. Varhaiskasvatuksessakin on tärkeää ottaa huomioon lapset, joilla oppimisvaikeuksia ja jotka kuuluvat neurovähemmistöihin, sekä heidän tarvitsemansa tuki.

Valtuutettu esittää yhtenä pääsuosituksenaan, että perusopetuslain uudistettujen tukea koskevien säännösten vaikutuksia vammaisiin oppilaisiin selvitetään ja arvioidaan kattavasti ja puutteita korjataan. Suositukseen tulisi lisätä myös vaikutusten selvittäminen oppilaisiin, joilla on oppimisvaikeuksia tai jotka kuuluvat neurovähemmistöihin. Pidämme oppimisen ja koulunkäynnin tuen uudistuksen seurantaa välttämättömänä, jotta oppimisen ja koulunkäynnin tuki toteutuu tarpeenmukaisena ja yhdenvertaisesti kaikissa kouluissa eri puolilla Suomea.

Kertomuksessa todetaan aivan keskeinen asia: Henkilöstön osaamiseen tulee panostaa nykyistä vahvemmin sekä koulutuksessa että työyhteisöjen rakenteissa. Henkilöstön moniammatillisuutta on vahvistettava.

Erilaiset oppijat työpaikoilla

Kertomuksessa todetaan osuvasti, että työelämän merkitys yksilön perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiselle ei rajaudu vain työelämään. Oikeuksien toteutumattomuus vaikuttaa laaja-alaisesti

henkilön mahdollisuuksiin taloudelliseen itsenäisyyteen, millä puolestaan on vahvoja vaikutuksia myös esimerkiksi huollettavien lasten oikeuksiin.

Kertomuksessa todetaan, että työntekijöiden ja työnhakijoiden epäedulliseen asemaan asettaminen vamman tai terveydentilan perusteella on kielletty. Myös oppimisvaikeudet ja tietyt neurokirjon ominaisuudet voivat muodostaa sellaisen toimintarajoitteen, joka velvoittaa työnantajaa toteuttamaan kohtuullisia mukautuksia. Tätä ei kuitenkaan etenkään työelämässä ja työpaikoilla tiedetä, oppimisvaikeuksien vaikutusta työssä suoriutumiseen ei tunnisteta, eikä työntekijöitä, joilla on oppimisvaikeuksia, osata tukea.

Kertomuksessa todetaan myös, että vammaisuuden määritelmän ymmärtäminen ja soveltuvien mukautusten arvioiminen edellyttää mukautusvelvollisilta toimijoilta kouluttautumista. EO-liitto pitää toimijoiden kouluttautumista välttämättömänä yhdenvertaisten käytäntöjen edistämiseksi. Lisäksi olisi tärkeää selkeyttää lainsäädäntöä niin, että oppimisvaikeudet ja neurovähemmistöön kuuluminen mainitaan vammaisuuden rinnalla kohtuullisiin mukautuksiin liittyvässä sääntelyssä.[1]

Kohtuullisina työn mukautuksina kertomuksessa mainitaan töiden järjesteleminen, työtehtävien uudelleen jakaminen, sisäisten siirtojen tekeminen sekä etätyö. Tällaisten mukautusten lisäksi on paljon muitakin keinoja tukea työntekijää, jolla on oppimisvaikeus tai joka kuuluu muuhun neurovähemmistöön. Keskeisiä ovat ymmärrys osaamisen kehittämisen ja työn tekemisen monenlaisista tavoista sekä jokapäiväisessä työssä suoriutumisen apuvälineistä. Peruslähtökohta neurovähemmistöön kuuluvien työntekijöiden työssä menestymiselle on avoin ja erilaisuutta arvostava toimintakulttuuri. Toivommekin toimintakulttuurin muutosta positiivisen erityiskohtelun suuntaan.

Huomioita yhdenvertaisuusvaltuutetun pääsuosituksista

EO-liitto pitää kannatettavana valtuutetun ehdotusta yhdenvertaisuuslain sanamuodon täsmentämisestä niin, että myös esteettömyyden ja saavutettavuuden laiminlyönti mainitaan yhdenvertaisuuslaissa kiellettynä syrjintänä. Esteettömyys ja saavutettavuus ovat välttämättömiä yhdenvertaisuuden toteutumiseksi oppimisessa ja opiskelussa, työtehtävien hoitamisessa ja digitaalisten palvelujen käytössä.

Samoin pidämme keskeisenä, että kaikille turvataan yhdenvertainen viranomaisasiointi. Mahdollisuus monikanavaiseen viranomaisasiointiin on turvattava.

[1] Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston asiantuntijaryhmä on EO-liitolle lokakuussa 2025 antamissaan kommenteissaan todennut, että lukivaikeutta voi pitää vammaisyleissopimuksen mukaisena pitkäaikaisena toimintarajoitteena, joka velvoittaa yhdenvertaisuuslain 15 §:ssä mainittuja toimijoita tarvittaessa tekemään kohtuullisia mukautuksia.

Pidämme välttämättömänä myös yhdenvertaisuuden vaikutusarviointia kaikissa julkisen sektorin tekoälyhankkeissa ja -hankinnoissa. Arviointeja on tärkeää tehdä myös oppimisvaikeuksien ja laajemmin neurokirjon näkökulmasta – miten tekoälyn käyttö voi lisätä tai heikentää erilaisten oppijoiden yhdenvertaisuutta palveluissa ja muussa toiminnassa.

Kannatamme myös valtuutetun suositusta, että oleskeluluvan saaneiden mahdollisuuksia kotoutua Suomeen ja elää perheensä kanssa vahvistetaan lailla. EO-liiton näkemyksen mukaan vieraskielisiltä maahanmuuttajilta edellytetään tällä hetkellä liian nopeasti liian vahvaa suomen-/ ruotsinkielen osaamista suhteessa siihen, millaisella tuella heidän kielen oppimistaan tuetaan.

Yhdenvertaisuuden edistämiseksi käytännön elämässä kannatamme mahdollisuutta määrätä syrjinnästä hyvitys- ja seuraamusmaksu. Jos puutteiden havaitsemisen seuraamukset eivät ole riittävän tuntuvia, niiden korjaamiseen ei välttämättä panosteta. Esimerkiksi lainvastaisia puutteita oppimisen tuen toteutumisessa perusopetuksessa ei ole saatu korjattua, mikä johtuu pitkälti valvonnan ja sanktioiden puutteesta. Taloudelliset seikat ja säästöpaineet ovat ajaneet yhdenvertaisuuden ohi, mistä väistämättä koituu suuremmat taloudelliset kustannukset koko yhteiskunnan tasolla.

Lopuksi

Kertomuksessa todetaan, että hyvinvointialueiden taloudellinen tilanne ei saa vaikuttaa vammaisten henkilöiden perusoikeuksien toteutumiseen. Sama koskee toki kuntia ja vammaisten henkilöiden rinnalla erilaisia oppijoita ja muita vähemmistöryhmiä.

Kannatamme valtuutetun suosituksia, että *eduskunnan* on 1) varmistettava, että sen käsittelemissä lakiesityksissä on riittävästi arvioitu perus- ja ihmisoikeuksien yhdenvertaista ja syrjimätöntä toteutumista, jotta uudistusten yhteisvaikutukset voidaan ottaa päätöksenteossa huomioon, sekä 2) edellytettävä, että valtioneuvosto ja ministeriöt velvoittavat hallinnonalojensa virastot toteuttamaan yhdenvertaisuussuunnittelua laadukkaasti ja ajantasaisesti, kattavaan ja oikea-aikaiseen yhdenvertaisuusvaikutusten arviointiin perustuen. Pelkkä syrjimättömyys ei riitä, vaan viranomaisilla on yhdenvertaisuuslain mukainen velvollisuus myös aktiivisesti edistää yhdenvertaisuutta.

Lisätietoja:

Sarianna Reinikainen, toiminnanjohtaja
Erilaisten oppijoiden liitto ry
sarianna.reinikainen@eoliitto.fi
044 3009693